

Vermes Ádám

Yuval Noah Harari

Tanulunk-e végre a leckéből?

Bevezető

Azt szokták mondani, hogy a szó valódi értelmében vett polihistorok manapság már nincsenek, mert annyira összetett ismeretanyaggá bővültek a különféle tudományok, hogy azt egy elme már képtelen lenne akár csak átlátni is, ezért ma inkább csak egy-egy résztudomány specialistáiról beszélhetünk. Yuval Noah Harari, izraeli történész és gondolkodó azonban olyan szerteágazó területen villantja fel a tudását könyveiben (a társadalomtudományoktól kezdve a robotika, a genetika vagy akár a kvantumfizika is előkerül az írásaiban), hogy talán újra kellene gondolnunk a polihistor fogalmának nyugdíjba vonulását. Hazánk szempontjából különös jelentőséget ad Hararinak, hogy sajtóhírek szerint Orbán Viktor figyelmét is felkeltette, és egy találkozó lehetősége is terítéken volt. Sokan találták meglepőnek ezt az információt, hiszen Harari első két, nagy sikert hozó könyvében (*Sapiens, Homo Deus*) érezhetően liberális nézőpontból vizsgálta meg az emberiség múltját, majd közeli és távoli jövőjét. Legújabb könyve (*21 lecke a 21. századra*) lehetőséget ad arra, hogy mélyebben utána járjunk annak, hogy mennyire is állnak közel egymáshoz az izraeli gondolkodó és a magyar miniszterelnök elképzelései, hiszen ezúttal egy, a jelenre koncentráló és sokkal gyakorlatiasabb munka látott napvilágot korunk egyik legnagyobb hatású értelmiségijének tollából. Elemzésem célja ennek megfelelően elsősorban az, hogy e könyv

legfontosabb megállapításait ismertetve bemutassam Harari gondolkodásmódját és az általa felvetett javaslatokat, majd ezeket a jelenlegi magyar kontextusban is értelmezzem, és levonjak belőlük néhány következtetést.

A történetek vége?

A XX. századot három nagy történet uralta Harari szerint: a fasizmus, a kommunizmus és a liberalizmus. Azonban miután a fasizmus 1945-ben, a kommunizmus pedig 1989-ben lényegében megbukott (ugyan ma is vannak nevükben kommunista rezsimek, de ezeknek már nem sok köze van az eredeti kommunista ideológiához) a liberalizmus maradt az egyetlen még működő történet az emberiség számára, így az a gondolat is felmerülhetett, hogy a történelem ezzel véget is ért. Azonban a 2008-as nagy gazdasági világválság a liberális történetbe vetett hitet is végletesen meggyengítette, így az emberiség hosszú idő után először történet nélkül maradt. Az elit ettől rendkívüli módon megzavarodott, ahogyan azt David Van Reybrouck is kiemeli populizmusról szóló munkájában: nemcsak a tömeg retteg ettől az új, globalizálódó és történetek nélküli világtól, hanem az elit is siratja a letűnt s jól ismert liberális világrendet. Az elitet ez a félelem az ismeretlentől cselekvésképtelenségre kárhoztatja, amit csak tovább súlyosbít, hogy a politika, a történelem során először, vészesen lemaradt a technikai fejlődés mögött. Harari erre azt a példát hozza fel, hogy a 2016-os amerikai elnökválasztási kampány során a republikánus elnökjelölt, Donald Trump azzal kampányolt, hogy a mexikóiak elveszik az amerikai munkáját, arról azonban egy szót sem szólt, hogy az automatizáció már az elkövetkező években is több munkahelyet

- info@meltanyosság.hu
- www.meltanyosság.hu
- 0630-311-1701
- 1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

veszélyeztet az Egyesült Államokban, mint amennyit a mexikói bevándorlók.

Sokan a válság egyértelmű jeleinek ellenére azt mondják, hogy nincs ok az aggodalomra, mert a liberalizmus egy nagyon rugalmas ideológia, sok nagy válságot átvészelt már (pl. a kommunista kihívást a hidegháború időszakában). Harari szerint azonban ezúttal más a helyzet, mert a liberális történetbe vetett hit talán még sohasem rendült meg annyira az emberekben, mint éppen ma. Ennek oka pedig elsősorban az, hogy az emberek úgy érzik, hogy már nem róluk szól ez a liberális történet, már nem ők vannak a politika középpontjában. Korábban a szavazati jogot (politikai hatalmat) úgy sikerült kiharcolnia a tömegeknek, hogy az emberek nyilvánvalóvá tették az elit számára, hogy nélkülözhetetlenek az ipari gazdaságok működtetéséhez. Ahogy azonban az automatizáció miatt egyre inkább elveszti gazdasági értékét az emberi munkaerő, úgy válnak az egyszerű átlagemberek egyre inkább jelentéktelenné a nagypolitika számára. Ahogyan Harari plasztikusan megfogalmazza: ma már nem a kizsákmányolás ellen kell harcolniuk a tömegeknek, mint ahogyan azt a XX. században tették, hanem a jelentéktelenség ellen, ami sokkal nehezebb.

A liberális történetben való hit megrendüléséhez jelentősen hozzájárult egy másik tényező is. A liberális történet alapvetően az ember szabad akaratába vetett hiten alapszik, amelyet jól szemléltet az a liberális alapvetés, miszerint a szavazó szabad elhatározása alapján dönt egyik vagy másik politikai erő támogatása mellett, amiért is a szavazónak mindig igaza van. Az emberi szabad akaratot azonban egyre inkább megkérdőjelezi a tudomány; itt a konszenzus ugyanis ma már az, hogy amit szabad akaratnak hittünk, az valójában csak gyors, tudatos észlelési küszöb alatti valószínűségszámítás. Márpedig ha valóban ez a helyzet, akkor az

algoritmusok hamarosan képesek lesznek ezt is jobban elvégezni az embereknél (jobban fogják tudni, hogy mely pártra kell szavaznia az adott választónak, mint maga a választó), amely a liberális történetbe vetett hit utolsó morzsáját is fel fogja számolni.

Egy sikeres történetnek, állítja Harari, két fő jellemzője van: egyrészt valamilyen szerepet kínál benne az egyének (senki sem szereti az olyan történeteket, amelyekben nincs semmilyen szerepe), másrészt túlnyúlik az egyén horizontján (ld. pl.: a vallások az örökkévalóságban gondolkodnak). A liberális történet többek között ezért is tudott olyan sikeressé válni, hiszen teljesítette ezeket a követelményeket, így egy koherens és jól érthető történetet kínált arról, hogy mi az értelme az életnek és mi az egyes egyének szerepe ezen a világon. Később egy-egy ilyen sikeres történet csak még erősebbé válik, mert személyes identitások és intézmények épülnek rá, amelyek valóságossá teszik az eredetileg fiktív történetet. Az emberek evolúciós okok miatt mindig is vágyani fognak ilyen történetekre, éppen ezért Harari szerint biztosak lehetünk benne, hogy a történeteknek a liberális történet összeomlásával sincs vége, az új kihívások új történeteket fognak életre hívni.

Sokan úgy gondolják, hogy egy új történet az illiberalizmus képében már meg is született. Harari azonban gyorsan leszögezi, hogy ő személy szerint nem tartja az illiberalizmust a liberalizmus valódi alternatívájának, mert az illiberális rezsimek nem kínálnak egy egységes, globális történetet, hanem szinte kizárólag a hatalom megtartásáról és az azt elősegítő technikákról szólnak. Ilyen például a média irányítása révén folyamatos válsághelyzetek és ellenségképek generálása a lakosság számára, hogy a félelmük felülírja a rendszerrel kapcsolatos ellenérzéseiket. Az illiberális politikusok valójában továbbra is a liberális történetben hisznek, áldásait

továbbra is szeretnék élvezni, lázadásuk elsősorban ennek globális kiterjesztése ellen irányul, mely érzésük szerint fenyegeti az ő s képviselt közösségük jólétét. Ezek szerint Orbán Viktor is a liberális történetre hivatkozik akkor, amikor a szavazói felhatalmazásról beszél bizonyos kritikus döntések meghozatalakor. A liberális történet és a liberalizmus emberi szabad akaratba vetett hite nélkül ugyanis nehezen értelmezhető ez a legitimációs eszköz. A jövő egyik fontos kérdése lesz, hogy az emberi szabad akaratba vetett hit megkérdőjeleződése és nagyszámú magyar állampolgár gazdasági jelentőségének elvesztése a technológiai és tudományos forradalom következtében vajon mennyire fogja megrendíteni a hatalom legitimációját Magyarországon és másutt.

Egy új, „haszontalan osztály” létrejötte és az oktatás jövője

Harari meglátása szerint a rohamos technológiai fejlődés elkerülhetetlenül létre fog hozni egy új osztályt, amely olyan emberekből áll majd, akik gazdasági szempontból egyszerűen értéktelenek lesznek a társadalom számára. Ez azonban, szemben a közvélekedéssel, nemcsak az alacsonyabb képzettséget igénylő munkahelyeken dolgozókat veszélyezteti, mivel az idegtudomány és a viselkedési közgazdaságtan elmúlt évtizedekben végzett kutatásainak köszönhetően minden korábbinál jobban értjük az emberi döntéshozatal mechanizmusát, ez pedig lehetővé teszi a mesterséges intelligencia (MI) számára, hogy a fizikai után a kognitív képességek terén is olyan riválist kapjon az ember, amely nagy valószínűség szerint túl fogja szárnyalni. Ugyan valóban létre fognak jönni új munkahelyek a megszűnők helyett, ahogyan azt sokan állítják az ipari forradalmak tapasztalataira alapozva, azonban lényegi különbség lesz, hogy ezúttal az új munkák olyan magas szakképzettséget fognak igényelni,

amelyre nem tudnak majd a tömegek nagy számban átállni rövid időn belül, mint ahogyan a XX. században tették, és az oktatási rendszerek nem megfelelő működése miatt a kereslet és a kínálat nem fog találkozni egymással. Ennek következtében egyszerre lesz hatalmas munkanélküliség és rengeteg betöltetlen állás.

Erre a kihívásra az egyik lehetséges megoldás a munka fogalmának radikális kiterjesztése lehetne, például az otthonápolást vagy a gyermeknevelést is munkaként kellene elismerni. Ez a felvetés Magyarországon különösen aktuálisnak tűnik az alacsony otthonápolási díj miatti tiltakozások tükrében. Egy másik lehetséges megoldás az egyetemes alapjövedelem (UBI) bevezetése, ezzel azonban több súlyos probléma is van. Először is – ahogyan azt a viselkedési közgazdaságtan kimutatta – a munka sokaknál az önkép szerves része, így Harari azt javasolja a kormányoknak, hogy ne a munkahelyeket próbálják megvédeni, ahogyan sok kormányzat jelenleg teszi, hanem segítsék elő erős közösségek létrejöttét, melyekben olyan tevékenységeket lehet közösen végezni, amelyek új értelmet adnak az életnek az elvesztett munkahely helyett. A másik probléma az egyetemes alapjövedelemmel, hogy nincsen egységes definíciója annak, hogy mi is számít alapvető emberi szükségletnek, így akárhol is húznák meg a kormányzatok a határvonalat az alapvető és nem alapvető szükségletek között, mindig elégedetlenség lenne a vége. A harmadik probléma, hogy rosszul alkalmazva az egyetemes alapjövedelem akár ahhoz is hozzájárulhat, a döntéshozók akaratától függetlenül, hogy jelentősen lecsökkenjen a társadalmi mobilitás lehetősége, illetve hogy befagyjon a társadalmi egyenlőtlenség egy nagyon magas szinten.

Mindezek ismeretében jogosan merül fel a kérdés, hogy akkor mégis mihez kezdjünk az oktatási rendszerünkkel, mit érdemes tanítanunk a

gyermekeinknek. Harari szerint jelenleg nagyon nehéz felelősségteljes választ adni erre a kérdésre, mert a jövő még sohasem volt ennyire kiszámíthatatlan, mint ma. Fogalmunk sincs, hogy például 2050-ben milyen tudás lesz majd hasznos, mit fognak majd akkor sokra értékelni a munkaerőpiacon, sőt az akkori munkaerőpiacról sincs még semmilyen elképzelésünk sem. Amit biztosan tudunk, hogy a mai oktatási rendszerek minél több információ elsajátítására való törekvése mára súlyosan elavulttá vált. Manapság ugyanis az információ ömlik mindenhol, ezek megszerzése már nem kihívás, hanem az értékes információk kiválogatása és az ezeket közlő források azonosítása az.

Egy másik kihívás az oktatással kapcsolatban, hogy korábban mindig két életszakaszra oszlott az ember élete: egy tanulási és egy dolgozói szakaszra. Ez azonban minden valószínűség szerint 2050-re meg fog változni, mivel megszűnnek ezek az egymástól jól elkülöníthető életszakaszok, és folyamatos tanulásból, illetve megújulásból fog állni az élet. Akinek lesz munkája, annak folyamatosan váltania kell majd akár 5-10 évente, nemcsak munkahelyet, hanem szakmát is, ami nagyon komoly mentális megterhelést és stresszt fog eredményezni, mivel az ember evolúciós okok miatt szeret a régi tapasztalataira támaszkodni, ezek azonban hamar értéktelenné fognak válni a jövőben.

Harari javaslata a fenti kihívások megoldására az, hogy ne valami konkrét és jól meghatározott tudásanyagot oktassunk gyermekeinknek, hanem a rugalmasságot próbáljuk meg velük elsajátíttatni, mert ez az egyik olyan képesség, amely biztosan nélkülözhetetlen lesz majd 2050-ben is. Egy másik fontos tanítandó készség az önismeret, amely azért nagyon fontos, mert ha ezt nem képesek fejleszteni gyermekeink, akkor a rohamosan fejlődő algoritmusok jobban fogják ismerni őket, mint ők saját magukat, és

sikeres „emberhekkelés” áldozataivá fognak válni. Éppen ezért a kormányzatok legfontosabb feladata, hogy biztosítsák az élethosszig való tanulás lehetőségét az állampolgárok számára, melynek során ezeket a készségeket elsajátíthatják. Akik pedig erre valamilyen okból nem képesek, és a „haszontalanok osztályának” tagjává válnak, azoknak egy erős biztonsági hálót kell létrehozni, hogy emberhez méltó életük lehessen.

A Big Data diktatúrák fenyegető árnyéka: az adat korunk legfontosabb nyersanyaga

A technológiai fejlődésnek a számos komoly előnye mellett jelentős veszélyei is vannak Harari szerint. Az egyik legnagyobb veszély, hogy olyan eszközöket ad a technológia a kormányok kezébe, amellyel minden eddiginél totálisabb megfigyelés alá vonhatják saját állampolgáraikat. Ennek elképzeléséhez már nem kell túlságosan nagy képzelőerő, hiszen napjaink Kínájában már nagyon komoly lépések történtek ebbe az irányba, és okunk van feltételezni, hogy előbb-utóbb más országok vezetése is követni fogja a kínai példát. A mesterséges intelligencia fejlődése következtében ugyanis azok a rezsimek lehetnek sikeresek, amelyek minél több adatot és információt központosítanak, mert egy algoritmus annál jobban teljesít, minél több adattal dolgozhat, így a demokráciák személyiségi jogokat védő törvényei immár komoly hátrányok forrásaivá válnak. Ehhez kapcsolódóan aggasztó folyamat, hogy a demokráciákban is egyre többször látjuk, hogy sikeresen tudják befolyásolni egy-egy választás kimenetelét algoritmusok és kétes körülmények között megszerzett adatok segítségével (ld. Cambridge Analytica körüli botrányt az USA-ban).

A Big Data algoritmusok nemcsak új elnyomó diktatúrák veszélyét hozzák magukkal, hanem minden idők legegyszerűsebb társadalmait is

eredményezhetik. Az egyenlőség eszméje ugyanis csak az ipari forradalmak idején értékelődött fel, amikor a tömegek nélkülözhetetlen szerepre tettek szert, mivel rengeteg munkásra volt szükség az újonnan megjelenő iparágakban. Az algoritmusok és a robotizáció térhódítása azonban alá fogja ásni a tömegek gazdasági és politikai hatalmát, ami azt is eredményezi, hogy az állam már nem lesz érdekelt abban, hogy megfelelő egészségügyi ellátást és oktatást biztosítson az állampolgárok számára. Harari ennek megakadályozása érdekében azt javasolja, hogy az adatok feletti tulajdonjogot is szabályoznunk kell, hasonlóan ahhoz, ahogyan korábban a földdel vagy a termelési eszközökkel tettük. Véleménye szerint ez korunk egyik legfontosabb politikai kérdése, amellyel mielőbb el kell kezdenünk foglalkozni, ha meg akarjuk előzni a társadalmi katasztrófát.

Globális civilizáció, globális megoldások?

Harari állítása szerint mára egyetlen globális civilizáció maradt a Földön, ezért mélyen nem ért egyet azokkal, akik ma is osztják Samuel P. Huntington elméletét a civilizációk összezapásáról. Az olyan események, mint a Brexit vagy Trump választási sikere semmit sem változtatnak azon, hogy a történelem iránya egyértelműen afelé mutat, hogy az emberiség egyetlen civilizációban egyesül. Elsőre meghökkentő állítását Harari elsősorban azzal támasztja alá, hogy a legtöbb területen mindenki ugyanazt a globális paradigmát vallja és tartja be a gyakorlatban. A globális politikai (független, egymással jogilag egyenlő államok vannak) és gazdasági (kapitalizmus különféle válfajai) paradigmát az olyan országok is betartják, mint Észak-Korea, mely tagja az ENSZ-nek, és gazdasági modellje is sokkal közelebb áll a legelnyomóbb államkapitalizmushoz, mint egy kommunista mintaállamhoz. Ebből is láthatjuk, véli Harari, hogy a gyakorlati dolgokban

már most is egy civilizációról beszélhetünk. A médiát és ez által a közvéleményt izgalomban tartó viták pedig jellemzően inkább az identitásról szólnak, s ez is annak ékes bizonyítéka, hogy globális civilizáció létrejövőben van.

Az emberiség olyan kihívások előtt áll (klímaváltozás, technológiai robbanás, nukleáris háború veszélye), amelyeket csak globálisan tudunk kezelni, napjainkban azonban a nacionalizmus reneszánsza akadályozza a globális civilizáció teljes kibontakozását és ezzel megnehezíti a szükséges globális megoldások megszületését. A nemzetek azért jöttek létre nem is olyan régen, mert olyan új politikai és gazdasági kihívásokkal szembesültek az emberek, amelyeket a korábbi szűkebb kereteken belül már nem lehetett sikeresen kezelni. A patriotizmus arra szolgált, hogy lojalitást alakítson ki az embereken ezek iránt az új entitások és újdonsült honfitársaik iránt, hiszen semmi természetes nincs abban, hogy egy ember több millió másikkal érez közösséget annak ellenére, hogy a legtöbbször semmilyen kapcsolata sincsen és sohasem fog személyesen találkozni. A későbbiekben azonban ezek a keretek is túl szűknek bizonyultak az új keletű problémák kezelésére, ráadásul a patriotizmus sok helyen szélsőséges nacionalizmusba fordult át, mely esetben már nem arról volt szó, hogy büszke vagyok a nemzetemre (ld. egészséges patriotizmus, amely Harari szerint is megőrzendő érték), hanem felsőbbrendűnek tartom azt más nemzeteknél. A második világháború borzalmaiért nagyban volt okolható ez a szélsőséges nacionalizmus, ezért a háború után megkezdődött a nemzetek feletti, globális közösség kialakítása, megszervezése.

A globális közösség irányába azonban nehézkesen haladunk, mivel a sikeres történetekre – mint szó volt róla – személyes identitások és intézmények épülnek rá, amelyek csak nagyon lassan változnak, így a

nemzeti történetek továbbra is uralkodóak maradtak. Harari arra figyelmeztet, hogy a globalizálódó világtól való félelem újra felérősítette a szélsőséges nacionalizmust a világ több részén, ez pedig újra reálissá tette az atomháború veszélyét. Háborút indítani ma ugyan már nem jelent annyira vonzó alternatívát a nagyhatalmak számára, mint a történelem korábbi időszakaiban, mert nagy kockázat mellett (atomcsapás, kibertámadás) nagyon kis nyereséggel kecsegtet (ma már az információ és a technológiai tudás az értékes a föld és a gyárak helyett), azonban – ahogyan Harari találóan megjegyzi – sohasem szabad lebecsülnünk az emberi ostobaságot.

Egy másik globális kihívás, a klímaváltozás sem kezelhető természetéből adódóan a nemzetek szintjén, nem véletlen, hogy a nacionalisták saját megoldás hiányában jellemzően inkább letagadják ennek a problémának a létezését (ld. Trump elnököt az USA-ban).

A nacionalizmushoz hasonlóan a régi vallásokhoz sem fordulhatunk Harari szerint, ha a globális kihívásokra keressük a választ, mivel egyik szent szövegben sem adnak megoldást a jelenkor problémáira. Éppen ezért ha döntéshozói pozícióban vagyunk, ne a vallásos tanokkal akarjunk nekiesni a legnagyobb problémáknak, mert abból csak katasztrófa lehet. A vallásnak teljesen más szerepe lesz a XXI. században. Egyrészt legitimitációt adhat a tudományos alapon meghozott döntésekhez, másrészt identitást teremthet a modern világ elidegenítő viszonyai között. Ha azonban a nacionalizmus szolgálóleányává alacsonyodik, és a nemzeti önzést kezdi el megtámogatni a globális megoldások preferálása helyett, akkor egy olyan súlyosan káros tényezővé válik, amely nem szolgálja az emberiség érdekeit. Sokan történelmi példákra hivatkozva állítják, hogy nélkülözhetetlen dolog az istenhit, mivel csak ez képes fenntartani a társadalmi rendet és megőrizni

az erkölcsöket, Harari azonban meggyőzően érvel amellett, hogy ehhez nem kell istenhit, bármely tömegek által vallott fiktív történet alkalmas erre.

Harari szerint a globális megoldásokhoz úgy juthatunk a legközelebb, ha megpróbálunk kialakítani egy olyan globális identitást, amely nem kizáró jellegű, tehát az összes többi identitásunkat megtarthatjuk mellette. Ennek az identitásnak pedig az a célja, hogy több milliárd ember legyen képes a Föld felé lojálisnak lenni, amely mindannyiunk közös élőhelye, ezért minden embernek közös érdeke, hogy minél tovább megmaradjon egy élhető helynek.

Bevándorlás és terrorizmus

A bevándorlás kérdése is kiemelt helyet foglal el Harari legújabb könyvében, és szorosan kapcsolódik a globális megoldások szükségességének problémájához. Az Európai Unió mint a világ jelenlegi legnagyobb multikulturális kísérlete egyfajta laboratórium Harari szerint, ahol kicsiben megnézhetjük, hogy hogyan működnek azok a módszerek, amelyeket globálisan is alkalmazni szeretnénk. A bevándorlás megoldatlan problémája éppen ezért az egyik legégetőbb kérdés jelenleg, amelyet Európától több ezer kilométerre is árgus szemekkel figyelnek a döntéshozók és a politika iránt érdeklődők. Amennyiben ugyanis az Európai Unió elbukik ezen a kihíváson, akkor az annak jele lesz, hogy az emberiség az ennél sokkal súlyosabb globális veszélyeket (atomháború, ökológiai összeomlás, technológiai robbanás) sem lesz képes kezelni, ami pedig egyet jelent azzal, hogy az emberiség és a Föld nevű bolygó jövője sohasem látott veszélybe kerül.

A bevándorló háttérű személyek által elkövetett terrorista akciók jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy sok európai elutasítóan reagáljon a

bevándorlás jelenségére, ezzel nehezítve a probléma megoldását. Nem lepődhetünk meg ezen a reakción, hiszen a politikai motivációjú erőszak, amely korábban teljesen mindennapos jelenségnek számított, mára szépen lassan teljesen eltűnt az emberek életéből. Ennek következtében azonban minden egyes politikai erőszakcselekmény felkelti az állampolgárokból a rettegés érzését az anarchiától és a társadalmi rend felbomlásától. Nem véletlen, hogy a modern államok legitimitása éppen arra épül, hogy képesek megvédeni állampolgáraikat az ilyen fenyegetésektől, ezért az államoknak, legitimitásuk megőrzése érdekében, muszáj látványos ellenlépéseket tenniük. Véleményem szerint Orbán Viktor határkerítése is éppen azért örvend oly nagy népszerűségnek a lakosság körében, mert azon kívül, hogy egy rendkívül látványos intézkedés, az állampolgárok biztonság iránti vágyának megtestesülése is, biztosítva ezzel egy újabb legitimációs forrást a fennálló hatalom számára.

Meghalt az igazság?

Napjainkban rengeteg szó esik arról, hogy az igazság kora véget ért, és beléptünk egy igazságon túli (post-truth) időszakba. Harari szerint azonban a post-truth egyáltalán nem új jelenség, hanem mindig is ebben élünk, mivel az elképzelt történetekben, a fikciókban való hit evolúciós vívmány, és ez biztosította a nagy tömegekben való együttműködés lehetőségét, amely nélkül a civilizált társadalmakat lehetetlen lett volna megszervezni. A vallások is ilyen fikciókon alapulnak, sőt a legtöbb ideológia is ilyen mítoszokkal biztosította magának a legitimitást. Hatalom és igazság hosszú távon sohasem egyeztethető össze, mivel aki a szintiszta igazsággal és a fikciók teljes elhagyásával akar tömegeket megszervezni, az szükségszerűen kudarcot fog vallani. Természetesen az egyensúly

megtalálása itt is kulcsfontosságú: amennyiben a mítosz túlságosan elrugaszkodik a valóságtól, nem fog működni, de ideje elfogadnunk, hogy a fikciók, okosan alkalmazva, mindig is előnyben lesznek a tényekkel szemben. Az összeesküvés-elméletek és az erős vezetők éppen azért olyan népszerűek ma, mert az átlagemberek nem szeretik a túl sok tény, és félnek a modern világ bonyolultságától, ezért a világot leegyszerűsítő magyarázatokra vágynak.

Harari két javaslatot tesz, amellyel személyes szinten megpróbálhatjuk kezelni ezt a kihívást. Egyrészt el kell fogadnunk a tény, hogy az ingyenes információ ideje lejárt: ha megbízható információhoz szeretnénk hozzájutni, akkor azért fizetnünk kell. Valójában az ingyenesnek mondott információ eddig sem volt ingyen: legtöbbször az olvasók azzal fizetnek az információért, hogy az általuk fogyasztott hírforrások konkrét érdekeket szolgálnak (pl. egy tehetős médiatulajdonos által finanszírozott platformokon az ő érdekeinek megfelelően befolyásolják a véleményeket egy-egy témákban). Másrészt olvassunk több szakirodalmat a minket érdeklő vagy érintő témákban, és kövessük a nyilvánosságban azokat a tudósokat, akik az adott téma szaktekintélyeinek számítanak. Nekik pedig az lenne a feladatuk, sőt felelőségük, hogy az eddiginél sokkal többet hallassák a hangjukat nyilvánosan, ne bújjanak el a tudományos műhelyek elefántcsonttornyaiban.

Konklúziók

Mindent összevetve arra a következtetésre juthatunk Harari megállapításait és javaslatait megismerve, hogy hazánknak több szempontból is érdemes lenne figyelembe venni ezeket. Először is, Magyarországon is elkerülhetetlenül ki fog alakulni a sokat emlegetett

„haszontalanok osztálya”, ami ráadásul nemzetközi összehasonlításban is kifejezetten komoly problémát jelenthet az ország számára, mivel a lakosság egy jelentős része könnyen automatizálható, összeszerelő munkát végez. A szociális ellátórendszer jelenleg nem tűnik képesnek arra, hogy kezelje ennek a technológiai fejlődés miatt bekövetkező változásnak a társadalomra gyakorolt negatív következményeit. A politikának feltétlenül reagálnia kellene ezekre a folyamatokra, amelyek a munkaalapú társadalom vízióját tarthatatlanná fogják tenni már a közeli jövőben is. A krízis megelőzéséhez Harari alapján elengedhetetlennek tűnik a magyar oktatási rendszer teljes újragondolása, sokkal rugalmasabbá tétele, illetve a felnőttképzés hatékonyabbá tétele. Ezt azonban komolyan megnehezíti, hogy az ezzel kapcsolatos társadalmi beállítódásokat is meg kell változtatni: a felmérések szerint a magyar felnőttek jelentős része jelenleg akkor sem szívesen tanulna, ha erre lehetősége lenne.

A fentiekből világosan kiderül, hogy Magyarország Harari szemével nézvéen is komoly és sürgős reformokra szorulna. Annál is inkább, mondhatnánk, hiszen a magyar társadalom – olvashatjuk a *Társadalmi R riport 2018* [egyik tanulmányában](#) – „jövősokkos” állapotban van, ami elsősorban azt jelenti, hogy legtöbb honfitársunk, ha tehetné, akkor inkább megállítaná az idő kerekét, annyira retteg attól, mit hoz majd a jövő számára. Ha ezen a téren nem történik változás, és nem készül fel hazánk a közeljövő Harari által is jelzett kihívásaira, akkor az olyannyira felkészületlenül fogja érni a magyar társadalmat, hogy annak katasztrofális következményei lesznek.

Orbán és Harari világról alkotott elképzelései – ahogy a fentiekből ez egyértelműen kiderül – nagyon sok ponton homlokegyenest ellentmondanak egymásnak, de a miniszterelnök Harari munkássága iránti

érdeklődése okán (is) tisztában lehet az említett veszélyekkel, kihívásokkal. Hogy ezeket komolyan veszi-e, s mennyire, nem tudjuk; erről a kormány szakpolitikái árulhatnának el egy s más. De ez nem ennek az elemzésnek a tárgya. Így, zárásképp, csak annyit mondhatok: jó lenne, ha Magyarország végre tanulna a leckéből.

- info@meltanyossag.hu
- www.meltanyossag.hu
- 0630-311-1701
- 1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.